

Skam: Antropologiens følgesvend

Af Amalie M. Skovengaard

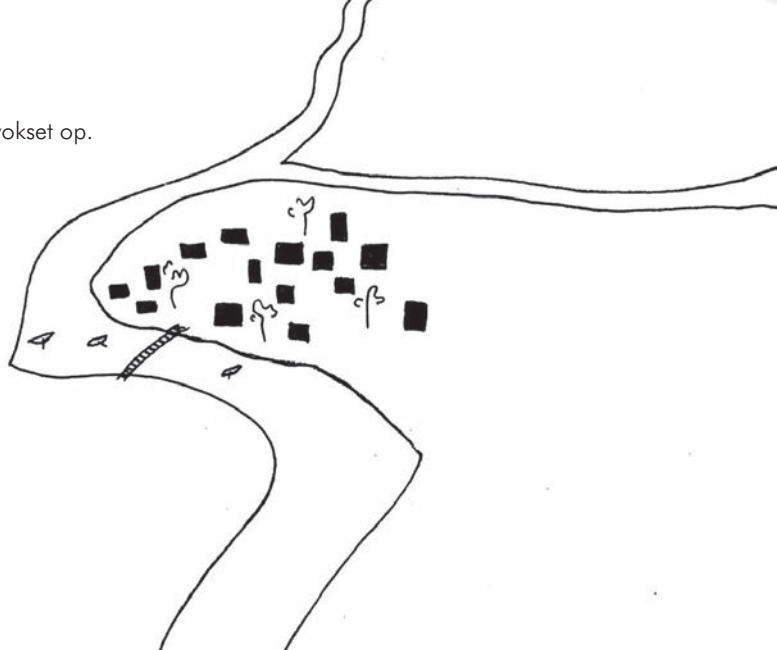
Kachinstaten i det nordlige Myanmar har været hærgnet af borgerkrig og væbnet konflikt siden 1961. Befolkningens livshistorier er derfor præget af krig, usikkerhed, flugt og fattigdom. I konfrontationen med disse historier blev jeg under mit feltarbejde ofte overvældet af tristhed, magtesløshed og særligt skam. I denne artikel undersøger jeg disse følelser og reflekterer over, hvordan min skam havde sit udspring i tre forskellige forhold: Min antropologiske faglighed; den ulige relation, der eksisterer mellem antropologen og antropologens samtalepartner og antropologiens historiske arv.

Langwas historie

Langwa kommer fra en lille by i det område, der gennem de sidste 60 år er blevet kontrolleret skiftevis af den militære del af den lokale uafhængighedsorganisation, Kachin Independence Army (KIA) og det burmesiske militær. Byen ligger på en ø ude i Irrawaddyfloden, som deler Myanmar i to. For at komme ud til øen må man enten sejle eller gå over en lille bro, som forbinder øen med den ene bred.

Da Langwa var ganske ung, blev hendes by ofte bombet af militæret, fordi der boede mange KIA-soldater. Derfor havde hun og hendes familie gravet et hul i baghaven, hvor de hurtigt kunne gå i beskyttelse. De måtte altid være klar til at flygte over floden og ind i junglen, hvor de søgte tilflugt i små hytter i flere dage, før de kunne vende tilbage til deres by. For at kunne komme hurtigt afsted om natten, måtte Langwa og hendes familie hver aften pakke en rygsæk med lidt tøj og mad, før de gik i seng. Om dagen var der heller ikke sikkert i landsbyen, for KIA forsøgte at hverve alle unge mennesker til krigen. Langwa måtte derfor gemme sig derhjemme og kunne ikke gå i skole i to år.

Øen hvor Langwa er vokset op.

Mens Langwa stadig var barn, blev hendes far fængslet og tortureret først af Myanmar's militær-regering og siden af KIA. Efter han blev løsladt, gik der kun kort tid, før han døde af sine kvæstelser. Langwa var kun otte år gammel.

Fordi Langwas far var død, havde familien ikke mange penge. Derfor måtte hun arbejde hårdt i skoleferierne for selv at tjene penge til at kunne gå i skole. Trods de svære omstændigheder lykkedes det hende alligevel at uddanne sig til lærer. Hun har taget en lederefteruddannelse og er stærkt motiveret ved tanken om at kunne gavne sit folk gennem sin lærergerning. Hendes by er blevet bombet, og derfor bor hun nu i en flygtningelejr, hvor hun underviser gratis.

Langwa fortalte mig sin livshistorie under mit speciale-feltarbejde i Kachinstaten i efteråret 2017. Hendes livshistorie er langt fra enestående, og i løbet af mit feltarbejde hørte jeg mange lignende historier. Historierne vakte mange følelser i mig, og det gjorde et stort indtryk at få denne type historier fortalt af mennesker, der sad lige over for mig. Det var svært for mig at håndtere og bearbejde disse følelser, mens jeg var på feltarbejde. I denne artikel undersøger jeg mine følelser, hvordan de påvirkede mig som antropolog, hvordan de påvirkede mit feltarbejde og min relation til mine samtalepartnere og ikke mindst, hvordan jeg mener, at de har givet mig indsigter om felten og mit feltarbejde.

Et blik ind i Kachinstaten

En stor del af befolkningen i Kachinstaten anser sig selv som værende en del af den etniske gruppe kachin og ønsker at opnå selvstændighed fra resten af Myanmar. En borgerkrig brød ud, da KIA erklærede krig mod Myanmar's militær og forlangte selvstændighed i Kachinstaten. Borgerkrigen har haft store konsekvenser for lokalbefolkningen. Landminer, børnesoldater,

systematisk voldtægt, tortur, drab og tvungen militærtjeneste har forårsaget usikkerhed, fattigdom og lidelse. Selv under våbenhvilen fra 1994 til 2011 levede befolkningen i Kachinstaten i konstant utryghed, da de forskellige væbnede grupper ikke blev opløst, og store naturressourceudvindingsprojekter tvang mange til at flytte fra deres hjem og til flygtningelejre. Disse lejre blev endnu mere fyldte, da krigen startede igen i 2011 og tvang yderligere 100.000 kachinere til at flygte. Hertil kommer, at en epidemi af stofmisbrug har hærget Kachinstaten i flere år. Myanmar er en af verdens største producenter af opium, heroin og methamfetamin, hvilket har resulteret i et udbredt misbrug blandt lokalbefolkningen især i det nordlige Myanmar, hvor stofferne bliver produceret. Det bliver af flere lokale myndigheder anslået, at der i gennemsnit er én i hver husholdning, der er afhængig af stoffer i Kachinstaten.

Disse omstændigheder har skabt et samfund, som lider under stor ungdomsarbejdsløshed, en høj kriminalitetsrate og en stor utilfredshed med regeringens mangelfulde indgriben over for stofmisbrugere og dem, som forhandler stoffer.

At lytte som værdi

Jeg tog til Myanmar for at undersøge, hvordan lokalbefolkningen forsøgte at komme misbrugsepidemien til livs. Jeg boede og levede med mine samtalepartnere og lærte dem at kende over tre måneder, mens de indviede mig i, hvordan de levede deres liv. Vi diskuterede og sammenlignede vores liv, tog på udflugter og spiste middage sammen.

Det var under en udflugt til en flygtningelejr for internt fordrevne i Kachinstaten, at Langwa fortalte mig sin livshistorie. Langwa var elev på den skole, jeg underviste på, mens jeg var i Kachinstaten. Langwa var lidt ældre end de andre og havde derfor været en af de elever, der havde fået ansvar for at tage imod mig og tage sig af mig. Trods lærer-elev-relationen, som placerede mig som en autoritet i forhold til hende, indtog hun også en moderrolle over for mig, mens jeg var i felten, hvor jeg følte, at hun passede på mig. Hun hjalp mig eksempelvis med at sætte min kachin klædedragt (longyi) rigtigt, kom med te til mig, når jeg var syg og var meget opmærksom på, at jeg ikke havde det for varmt.

Det var en varm og fugtig dag, da vi besøgte flygtningelejren. Sammen med de 16 andre elever, sad Langwa og jeg og ventede på, at nogle af beboerne i lejren ville tage imod os. Vi fik sød sukkerte, mens vi svedte, fordi der ikke var nogen ventilator i det lille kontor. I hjørnet af kontoret sad Langwa og jeg og talte om, hvordan de mennesker, der boede i lejren, var havnet der. Samtalen udviklede sig og pludselig sad hun og fortalte mig om sin egen opvækst. Mens Langwa talte, var det som om tiden og rummet holdt op med at eksistere. Kun Langwas ord var tilbage. Hun fortalte uden tårer, men snublede over nogle af ordene og holdt lange kunstpauser, mens hun holdt fast i mit blik uden at give mig mulighed for at bryde øjenkontakten. Med sin historie skabte hun et intimt rum, som kun hun og jeg var en del af, selvom vi sad blandt en masse andre mennesker. Det var ubehageligt at høre, hvor meget hun havde været igennem, og derfor opmuntrede jeg hende ikke til at fortsætte, men kunne heller ikke stoppe hende.

Langwas historie og andre lignende historier satte gang i en lavine af følelser, som jeg først senere har kunnet sætte ord på. Jeg følte, at det var forkert, at mit feltarbejde ikke fokuserede udelukkede på borgerkrigen og den lidelse, den har udløst. Det fik mig til at reflektere over, hvilken ret jeg havde til at forstyrre deres liv med min egen dagsorden om at ville undersøge stof-epidemien. Det gjorde mig i tvivl om, hvorvidt mit feltarbejde overhovedet var meningsfuldt. Jeg følte ikke, at det var retfærdigt, at jeg brugte mine samtalepartneres tid for min uddannelses skyld, og jeg følte mig handlingslammet, fordi jeg ikke følte, jeg kunne hjælpe dem.

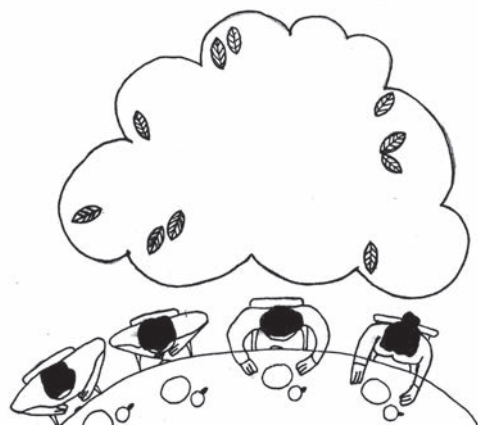
Bekymringer omkring det at "give tilbage" præger mange antropologers arbejde. Overvejelser omkring hvordan man kan give tilbage til sine samtalepartnere for den tid, de bruger på en, taler ind i en diskussion om metode og etik i antropologien.

Antropologen Lotte Buch Segal reflekterer i forordet til sin monografi *No Place for Grief* over, hvad den mest betydningsfulde del af hendes arbejde var og kommer frem til, at det var det, at hun har siddet og lyttet til sine samtalepartnere, så de følte sig hørt, og vidste, at der nu var i hvert fald ét menneske, som kendte deres historie. Det at kunne betro sig til nogen og fortælle sin livshistorie, særligt når den er fyldt med lidelse og udfordringer, har en betydning. At der er nogen, der lytter til en, kan måske endda hjælpe til, at man selv får bearbejdet det, man har været igennem.

Buch Segals overvejelser omkring værdien af at lytte stemmer overens med mine egne oplevelser i felten. Jeg oplevede også, at det havde betydning for mine samtalepartnere, at jeg lyttede til deres historier. Imidlertid havde jeg i felten svært ved at slippe de følelser mine samtalepartneres historier vækkede i mig.

En dårlig antropolog?

Under mit feltarbejde blev jeg ramt af en enorm tristhed og magtesløshed over den lidelse, som historierne var præget af. Det gjorde mig frustreret, fordi jeg oplevede, at det tog fokus fra mit feltarbejde. Jeg reflekterede over, hvorfor historierne ramte mig så hårdt. Jeg har før rejst i konflikt-ramte lande og havde også forberedt mig grundigt på situationen i Kachinstaten, før jeg tog dertil. Jeg forsøgte at bearbejde mine følelser ved at tale med mine venner og min familie derhjemme om mine samtalepartners skæbne over telefonen. Men det var svært at gengive og forklare historierne på samme måde, som de var blevet præsenteret for mig, og det var endnu sværere at forklare, hvorfor de påvirkede mig, som de gjorde. Til min frustration fremkaldte historierne ikke den samme reaktion hos mine venner og familie. Det fik mig til at skamme mig over, at historierne påvirkede mig, som de gjorde. Senere har jeg reflekteret over den særlige betydning, det har, at historierne blev fortalt i intime rum af mennesker, jeg holdt af. Det var netop sammenspillet mellem det intime rum, historierne og min relation til mine samtalepartnere, der var årsagen til min følelsesmæssige reaktion.

Alligevel overvejede jeg under mit feltarbejde, om jeg var en dårlig antropolog og om jeg burde være bedre til at lukke mine følelser ude. I forbindelse med at jeg skulle skrive denne artikel, gik jeg igennem min dagbog fra feltarbejdet. Men der stod ikke særlig meget i min dagbog og slet ikke om den skam, jeg følte. Jeg tror, at min faglige stolthed forbød mig at indrømme, at jeg til tider syntes, at det var hårdt at være på feltarbejde. Jeg var så bekymret for at være en dårlig antropolog, at jeg ikke engang ville stå ved min skam overfor mig selv. Samtidig gav jeg heller ikke mig selv muligheden for at lukke af for historierne, fordi jeg følte, at de var vigtige og nødvendige for mig at høre, for at jeg kunne forstå felten.

Når jeg blev konfronteret med historierne, havde jeg svært ved at navigere i, hvordan det var forventet, at jeg skulle reagere. For eksempel var jeg på et tidspunkt på restaurant med tre af mine elever. Eleverne havde lige bestilt mad og vi sad med øl i vores glas og nød skyggen. Mung begyndte at fortælle på sit begrænsede engelsk om sin opvækst. De andre to hjalp med at oversætte. Da Mungs far døde, måtte han, som den ældste dreng i familien, hjælpe sin mor med at forsørge famili-

Mung, de to andre elever og jeg selv har en snak i skyggen.

en. Derfor tog han arbejde i jade-minerne, som udgør en stor industri i Kachinstaten. Arbejdet i jade-minerne er fysisk hårdt og Mung fortalte, hvordan han stod i bagende sol otte til ti timer dagligt i to år for at skaffe penge til sin familie i stedet for at bruge tid på sin skolegang.

Da Mung var færdig med sin historie, var der et øjebliks tavshed, før en af de andre to elever lavede en joke om, at det forklarede Mungs solbrændthed. Alle tre knækkede sammen af grin. Jeg forsøgte at grine med, men havde svært ved at grine rigtigt efter Mungs historie. Jeg var blevet meget rørt over Mungs fortælling og var ikke vant til den slags historier. Derfor forstod jeg ikke, hvordan mine elever kunne grine over, hvad jeg opfattede som deres vens ulykkelige barndom.

Min anderledes reaktion fremmedgjorde mig over for felten og gjorde det sværere for mig at høre til, hvilket forstærkede min oplevelse af at være en dårlig antropolog.

Efter at være kommet hjem og have reflekteret over mine oplevelser, vil jeg argumentere for, at det er naturligt at opleve at blive overvældet af sine følelser i felten. Feltarbejdet eksisterer ikke løsrevet fra vores følelser. Det er hårdt at bruge sig selv som

forskningsinstrument, hvilket er det, man gør som antropolog. Dette betyder også, at når man har sig selv som menneske med i felten, og fordi alle antropologer er forskellige, er der ikke én rigtig måde at udføre feltarbejde på. Man er derfor ikke en dårlig antropolog, hvis man bliver følelsesmæssigt påvirket i felten. Tværtimod kan ens følelser hjælpe én til både at være en udeforstående, som stiller spørgsmål ved samtalepartnerens liv og reaktioner, men samtidig også til at blive en del af felten, fordi man bliver knyttet til den gennem sine følelser. På den måde kan følelser blive brugt analytisk til at forstå felten bedre. I psykologen Francine Lorimers analyse af sit feltarbejde på et dansk psykiatrisk hospital, forklarer hun, hvordan hendes følelsesmæssige reaktioner gav hende en dybere forståelse for en af hendes samtalepartneres depression. Ligesom Lorimer, oplevede jeg, at mine følelsesmæssige reaktioner gav mig mulighed for at forstå mine samtalepartneres livsverden og gjorde mig bedre i stand til at repræsentere dem.

Privilegieskam

I løbet af mit feltarbejde gik det op for mig, at min tristhed ikke kun handlede om ulykken i mine samtalepartneres liv. Den følelsesmæssige reaktion var også forbundet til en skam over forskellen på vores livsmuligheder. Jeg har aldrig skullet arbejde hele dagen under en bagende sol, kæmpe for min uddannelse, eller pakke en taske hver aften, i tilfælde af, at jeg måtte flygte midt om natten. På baggrund af disse tanker, begyndte jeg at føle, at relationen til mine samtalepartnere var meget ulige. Jeg følte skam over det privilegium, der ligger i, at jeg havde muligheden for at rejse til Myanmar, blot for min uddannelses skyld og skam over at kunne rejse væk

når som helst. I modsætning til mig, kunne mine samtalepartnere ikke forlade Kachinstaten og rejse et andet sted hen, hvis udfordringerne blev for mange eller for store.

Efter Langwa havde fortalt mig sin historie i flygtningelejren, gik der ikke lang tid før vi blev ført over i kirken. Det var et halvtag over en masse træbænke med en lille forhøjet scene forrest. Forrest ved siden af scenen sad ni unge som lignede alle andre unge kachinere, men i modsætning til hvordan mine elever altid mødte mig, var der ikke en eneste af dem, der smilede. De fortalte om alle de ting, de manglede i lejren og alle de udfordringer, de havde. De lagde især vægt på deres manglende muligheder for uddannelse. De fortalte, at de tidligere havde modtaget engelskundervisning, men at det ikke længere var muligt for dem, fordi de ikke havde motorcykler til at tage hen til undervisningsstedet.

Flere af de unge blev meget påvirkede, da de fortalte om deres liv, og der løb tårer ned ad deres kinder. I modsætning til Mungs fortælling om sin barndom, var disse unge stadig fanget i en ulykkelig situation.

Lejren har eksisteret i syv år og mange af dem, der bor der, har været der siden starten. Jeg sad og tænkte på, hvor stor betydning adgangen til uddannelse har, når man er ung. Mad, husly og medicin er nødvendige for at overleve, men hvis man som ungt menneske må bo i en flygtningelejr i de år, hvor man ellers ville have gået i skole og uddannet sig, så bliver ens liv ikke bare

sat på pause, men man kommer håbløst bagud i forhold til ens jævnaldrende. På den måde ødelægger opholdet i flygtningelejren hele ens fremtid. Forskellen på mine muligheder for uddannelse understregede uligheden mellem mig selv og unge i Kachinstaten, og fik mig til at skamme mig over mine privilegier som hvid, middelklasse og akademiker fra Europa.

Jeg mener, at antropologien bærer en iboende skam over, hvordan den som disciplin opstod som en del af imperialismen, da de første antropologer tog ud for at studere "de vilde" i imperialismens navn. Som antropolog må man anerkende antropologiens historie og den postkoloniale skam, der følger med. Der er stor opmærksomhed på i dag ikke at reproducere eller ignorere koloniale strukturer, når antropologer tager på feltarbejde. Men spørgsmålet er, om der i selve feltarbejdets struktur ikke er en iboende ulighed, og om antropologer derfor i det hele taget kan undgå at føle skam. En sådan overvejelse fører til en diskussion omkring, hvem man som antropolog kan tillade sig at studere. Er det etisk forsvarligt "at studere nedad" og dermed studere mennesker, der har anderledes muligheder og baggrunde end en selv?

Jeg argumenterede tidligere i artiklen for, at vi giver tilbage til vores samtalepartnere ved, at vi lytter til deres historier. Men det kan også være, at mine samtalepartnere ønskede at tale med mig, fordi de anså kontakten med mig som prestigefuld eller som en potentiel mulighed for penge eller udenlandsrejser. Den overvejelse fører nødvendigvis til en refleksion over, om jeg også tiltvang mig adgang til felten gennem min status og de implicite muligheder, som kontakt til en privilegeret, hvid akademiker fra Europa kan indebære.

Som antropolog må man således reflektere over sin privilegieskam, og den skam som antropologiens historie indebærer både før, under og efter sit feltarbejde.

En opfordring

Langwa fortalte mig på et senere tidspunkt af mit feltarbejde, at hun havde været vred over alle de udfordringer, hun skulle igennem, men at hun nu forstod, at det var for, at hun kunne fortælle andre om dem og dele sin historie med dem. På lignende måde mener jeg, at de udfordrende følelser, jeg oplevede i felten, giver mig mulighed for efterfølgende at dele mine følelser og mine tanker derom med andre antropologer. Med denne artikel forsøger jeg at åbne op for en dialog om de følelser, man som antropolog kan blive overvældet af i en felt, hvor ens samtalepartnere har helt andre baggrunde og muligheder, end man selv har. Det gør jeg, fordi jeg oplever, at det er tabuiseret i det antropologiske miljø, og for at andre antropologer kan spejle sig i mine oplevelser. Jeg ønsker dermed at nedbryde idealbilledet om antropologen, der trives som en fisk i vandet på ethvert feltarbejde. Jeg opfordrer andre antropologer til at anerkende deres følelser, give dem plads til at være en del af feltarbejdet og dele dem. Jeg mener desuden, at de kan blive brugt

analytisk til at opnå endnu dybere indsigter omkring felten. Eksempler på en sådan indsigt, er de refleksioner, jeg selv har gjort mig i denne artikel over skammen forbundet med at være en dårlig antropolog, privilegieskammen, og den skam, som er forårsaget af fagets historiske arv. Alle tre slags skam er noget, som antropologer fortsat skal forholde sig til for at forstå deres felt bedre og ikke mindst undgå at reproducere koloniale strukturer.

Illustrationer: Katrine Skovengaard.

Forslag til videre læsning

Buch Segal, Lotte (2016). *No Place for Grief, Martyrs, Prisoners, and Mourning in Contemporary Palestine (The Ethnography of Political Violence)*. Philadelphia, Pa: University of Pennsylvania Press.

Davies, James, & Spencer, Dimitrina (2010) *Emotions in the Field, The Psychology and Anthropology of Fieldwork Experience*. Redwood City: Stanford University Press.

Gillespie, Kathryn, Kathryn A, & Lopez, Patricia J (2019) *Vulnerable witness, the politics of grief in the field*. Oakland, California: University of California Press.

Lorimer, Francine (2010). Using Emotion as a Form of Knowledge in a Psychiatric Fieldwork Setting. I *Emotions in the Field, The Psychology and Anthropology of Fieldwork Experience*. Redwood City: Stanford University Press.

Om forfatteren

Amalie Mylenberg Skovengaard blev færdig med sin kandidat i antropologi i april 2019 fra Københavns Universitet og arbejder nu for The European Institute of Peace i Bruxelles. Amalies speciale om civiles bekæmpelse af stoffer og stofmisbrug er baseret på et feltarbejde i Myitkyina, Kachinstaten i Myanmar i efteråret 2017. Det er samme feltarbejde, som danner grundlag for denne artikel.